

Петре Рустејчин, ученик од с. Неред, Леринско:

ВО ПОЛСКА УЧЕВ, СЕ ОЖЕНИВ, МИ СЕ РОДИЈА ТРИ ДЕЦА...

Селото Неред, Леринско во кое е роден Петре Рустејчин (15 март 1937 г.), иако е планинско, во него живееле еден период и до 2.075 жители (во 1913 година). Оваа старо село, кое отсекогаш било населено со Македонци, кога Рустејчин има три годин (1940 г.), брои 1.533 жители. Причини за намалување на бројот на населението се големата емиграција во прекуокенаските земји за време на двете светски војни и последиците од Граѓанската војна. Селото прилично настрадало и тоа е причина 150 лица да пребегаат во Југославија и во некои источноевропски земји. Во 1948 година од ова леринско село се прогонети околу 80 деца.

Петре Рустејчин

- Во моето родно село учев школо во I и во II одделение - се секава Петре Рустејчин. Тоа беше во текот на 1945 и 1946 година. Второ одделение порано го завршивме бидејќи во тоа време почна да се шири партизанството. Во таа 1946 година имаше многу бомбардирања и пукања, убиства. Знаете, Грците почнаа да нè гонат, не со зборови, туку со бомбардирања, пукања, убиства, завладеа страв меѓу македонското население.

Се секавам и на 1947 година. Тоа беше на сам ден Петровден - 12 јули. Ние децата ги пасевме воловите, кога еден авион надлети над селото. Знаевме дека тој само прелета и си ја изврши својата извидничка работа. Набргу потоа почнаа пукањата со пушки, со пушкомигралези. Ги собравме воловите и ги сместивме околу месноста Дрен. Ние петте деца се скривме во корењата на една леска во реката. Ги слушавме пукотниците, но ние моравме да седиме мирни. Во еден момент, на 2-3 метри од брегот на реката падна една граната од минофрлач и парчињата се распрскаа околу нас! Ако гранатата паднеше во водата на реката можеше и ние да бидеме ранети или да загинеме...

НАМ НИ БЕШЕ КАЖАНО: ЌЕ УЧИТЕ ВО БИТОЛА ЌЕ ИМА ЈАДЕЊЕ...

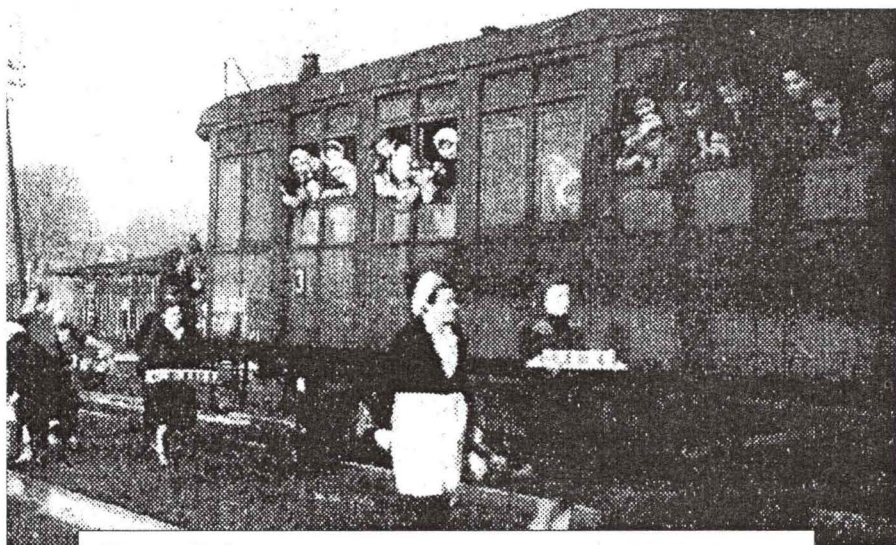
Стравот и неизвесноста биле присутни во секој дом, во секое село во Егејска Македонија. Прашање на денот било кога ќе „потече“ реката од бегалци, од присилно протерани Македонци. Зашто тие немаат сигурност овде да живеат. Почнува да зацарува и немаштијата. На родителите на децата кои се во редовите на партизаните им е советувано своите деца да ги праќаат во демократските земји.

- Во едно предвечерје, враќајќи се од пасење на воловите сакавме да бегаме од нашето село, раскажува Рустејчин. Бевме собрани околу 18–20 деца од нашето маало од Неред и сакавме да тргнеме што поскоро. Но, се вративме сите дома, за уште во мугрите да се собереме на истото место, во Кажаварско маало. Откако нè преброија тргнавме кон неизвесноста. Јас бев заедно со мајка ми и сестра ми Јана. Татко ми беше во партизаните, додека другата сестра Јана, тогаш остана дома, но подоцна дојде во Чехословачка со нашиот брат Васил. Тоа беше во 1948 година.

Ние бевме првите две групи од по 20 деца што заминаа од нашето село. Подоцна имаше и други групи, бидејќи од Неред заминаа вкупно 80 деца во Југославија и во источноевропските земји.

Што се однесува до мојот преселнички пат или моето долго патешествие кон неизвесноста, многу не се разликува од другите. А, тоа значи, бил долг и мачен. Откако заминавме од селото, прво пристигнавме во селото Турје. Се разбира, одевме пешки неколку часа. Со нас имавме водич – партизан со кого преку Статица пристигнавме во Општина. Времето беше замаглено, а наоколу имаше војска. Одевме тивко и внимававме да не нè забележи војската. Со мајките се разделивме, го поминавме селото Оровник. Почна да се замрачува и одевме во темница. Јас бев со сестра ми. Таа беше помала од мене и не можеше да оди, па мораше да ја носам. Но, и јас не бев голем, заостанував зад колоната и до 100–200 метри. Но, секогаш ме чекаа другарите. Кога пристигнавме на југословенската граница наидовме на една напуштена кука. Овде партизанот ни рече да ги оставиме кебињата и храната што ја носевме, бидејќи во НР Македонија има сè што ќе ни треба...

По исцрпувачките темни и непроодни патишта децата од Неред пристигнуваат во Долно Дупени, Ресенско - најблиското село до границата со Грција. Кажано им е дека овде не може да ги сместат во училишната зграда бидејќи се блиску до границата со Грција и дека е опасно за нивната безбедност. Затоа децата заминуваат во соседното Љубојно и тука престојуваат десетина дена.

Најголем број од прогонетите деца од Егејска Македонија за првпат во Битола здогледуваат воз. Меѓу нив спаѓа и Петре Рустејчин. На сите нив најтешко им паѓа тоа што не знаат каде ќе ги носат!

- Овде бев сместен во една кука и мораше да спиијам на еден разбој - раскажува Петре Рустејчин. Од Љубојно, едно попладне со камион заминавме за Битола. На железничката станица пристигнавме ноќе. Чекалната ми изгледаше многу голема, но кога ја видов другиот ден беше малечка. Инаку, уште со пристигнувањето на железничката станица сите се струпололивме да спиеме. Утредента прашавме каде ќе нè сместат во Битола, бидејќи ние мислевме дека овој град ќе биде нашиот иден „дом“. Зашто, на заминување нам ни беше речено: „Ќе учите во Битола, таму ќе има јадење, облека, а мајките ќе доаѓаат и ќе ве посетуваат секоја прва или втора недела“. Но, наместо во саканиот град, се случи нешто што не го сакавме. На железничката станица ни рекоа дека не можеме да останеме овде, бидејќи Битола била близу до границата и можело фашистите да нè нападнат. Тука ни рекоа да се качуваме на пампурот?! Не знаевме ни што е пампур, ни воз, бидејќи за првпат видовме такво нешто. Ни кој не ни кажуваше каде ќе одиме. Значи, нè лажеа. Почнавме да плачеме. Моравме да се качиме во возот и тој нè носеше далеку во непознат крај. Во еден град, дали беше во Скопје или Белград имавме пауза. Некои од поголемите деца кои имаа по 13-14 години се обидоа да избегаат и да се вратат назад, но ги фатија.

Кога по некој ден од патувањето влеговме во една земја - се сеќава Петре Рустејчин, дојдоа луѓе од Црвениот крст и почнаа да ни зборуваат нешто. Ние не ги разбиравме ништо. Еден човек нè виде сите нажалени и почна да пее. Ние сфативме дека тој се обидува да нè развесели и сака да запееме. И навистина, поголемите од нас почнаа да ја пеат песната:

„Каде не носат во туѓи земји,
каде што петел не пее,
каде што фаволот
добра ноќ вели...“

Непознатиот, за нас, почна да ракоплеска и ни рече: „Браво, браво...“ Само тоа го разбравме, сфативме дека тој е Романец. Тоа значеше дека пристигнавме во Романија. Во местото Калиманештви нè сместија во една голема зграда со едни големи дрвени чардаци. Овде имаше и некои други деца. Овде беа насобрани деца од Воденско, Преспанско, од Опчима, Герман, Рула, Трно, Оровник. Нив ги имаше околу 1.000 дечиња. Ние помалите овде не учевме, додека поголемите одеа на училиште и нив подоцна ги пратија во партизани.

И овде во Калиманешти имаше обиди за бегане – враќање дома?! Особено кога се спомна дека ќе нè префрлуваат во друга земја. Кога рекоа дека ќе одиме во Полонија, во Полска, ние се израдувавме. Некои од воспитувачите се насмеаја на таа наша реакција бидејќи нелогично беше да се радуваме да одиме во уште подалечна земја. А, ние возвративме: „Не е важно оти ќе бидеме подалеку, важно е да има јадење и облека!“ Зашто во Романија владееше криза, имаше сиромаштија, а тоа и ние го почувствувавме.

МИСЛЕВМЕ ДЕКА ПОЛЈАЦИТЕ СЕ МАКЕДОНЦИ

Пристигнавме во Лондек-Здруј, гратче во југозападна Полска – раскажува Петре Рустејчин за неговото долго патешествие. Климата овде беше блага, и за нас, кои доаѓавме од југ беше погодна. Кога стапивме во контакт со овдешните жители, почнавме да ги слушаме зборовите вода, хлеб и некои други познати зборови. Помисливме дека тие се Македонци. Но, се излажавме, тие беа Полјаци. Сепак, нивниот јазик ни беше близок и тоа беше големо олеснување за нас.

ПО ВИСИНАТА ОДРЕДУВАА КОЕ ДЕТЕ ЌЕ УЧИ ВО ПОНИСКО, А КОЕ ВО ПОВИСОКО ОДДЕЛЕНИЕ!

Прифаќањето и сместувањето на македонските деца од Егејска Македонија во Полска се врши организирано од тамошните власти. По вообичаените хигиенско-здравствени прегледи и „дотерувања“, веднаш се пристапува кон вклучување на нашите деца во наставниот процес. Воспитувачи најмногу се Полјаци, но се појавуваат и македонски учители.

- По краткото време на прилагодување и сместување во домот во Лондек-Здруј, веднаш почнавме со учењето - се секава Рустејчин. Во училница бевме заедно со грчки деца и повеќе учевме на грчки јазик, а помалку на полски јазик. За организација на школството на македонските деца овде беа задолжени Васил Мартиновски и Митре, ние децата, го запамтивме и го викавме Митре Мурдарот (на презимето не се секавам). Тој Митре, од село Трно, беше многу мрачен човек, не беше весел. Од него помлад беше Васил Мартиновски, кој беше школуван и способен. Тие овде завршиле и курс за учители, а имале и задача од НОФ нас да нè учат по македонски јазик. Направија каталози, кој од каде е роден, и според годините, нè распоредуваа во групи - класови. Јас по раст бев низок и ме ставија во III одделение, а некои од моите другарчиња кои беа повисоки, и кои ми беа вршници, ги ставија во IV одделение!

За среќа, започнавме да учиме на македонски јазик. Училниците беа многу добри. На почеток немавме доволно учебници, па учевме некои лекции и од списанието „Македонче“. Бевме добро организирани, имаше дисциплина, секогаш одевме двајца по двајца во строј, и тогаш секогаш ја пеевме песната:

„Изгреј зора на слободата
зора на вечната борба, борба...
Изгреј во душата и срцата
по сите земји на светот.
Тирани, чудо ќе направиме
и пак ќе се ослободиме...“

До 1950 година (март месец) бев во Лондек-Здруј. Освен на македонските учители се секавам дека на полски јазик ме учеше една убава учителка која се викаше Халина Чаршевска. А, во тоа време дојде за учител и еден Грк. Таа година нè преселија во гратчето Згожелец, кое ми се чини, половина беше на германска, а половина на полска територија. Тоа гратче се наоѓа на реката Ниса. Овде престојувавме и учевме 2 години - до 1952 година. За разлика од Лондек-Здруј каде бевме само Македонци, во Згожелец имаше и грчки деца. Но, мнозинството бевме Македонци. Домовите беа приспособени за училишта и беа поделени според возраста на учениците. Во домот „Захаријадис“, на пример, учеа помалите деца, оние што имаа околу 13-14 години, додека во домот „Лазо Трповски“ учеа ученици на возраст од 13-14 до 16-19-20 години, бидејќи нив ги спремаа за партизани, а подоцна ги испраќаа на фронтот.

Во Згожелец на македонски јазик ми предаваше учителот Ристо Маркозанов. Тој беше висок, вреден маж, роден во Воденско. Мене ми предаваше по македонски јазик и по македонска историја. Ги паметам неговите часови на кои многу зборувааше за движењето на НОФ, а особено за активноста на АФЖ. Овде јас ги завршив IV и V одделение. Се секавам дека со мене овде

учеше и Ташко Мамуровски. По летувањето на Балтичкото Море во 1952 година, сите деца нè префрлија во гратчето Полице, односно во населбата каде што порано живееле работници. Овде учевме семестрално: во првото полугодие го учевме шесто, а во второто полугодие седмо одделение. Тоа беше така, бидејќи ние бевме „заостанати“ со годините и не бевме редовни ученици. Овде, во учебната 1953/1954 година го завршив моето основно образование...

ОСТАНАВ ТРИ ДЕЦЕНИИ ВО ПОЛСКА

Судбина му било на детето Петре Рустејчин од село Неред, Леринско, во далечната, но пријателска и блиска земја – Полска да помине цели 29 години, без малку три децении. Овде завршува средно и високо образование и магистрира. Се оженува со овдешна девојка и овде му се раѓаат три деца. Може ли тоа да се заборави?!

- Во 1954 година без наш избор, а според воспитно-просветните закони на Полска, како и според нашите способности нè испраќаа своето средно образование да го продолжиме во разни школи – раскажува Рустејчин. Мене ме испратија да учам гимназија во градот Вроцлав. Тука класен раководител ми беше Бранислав Урбањак. Тој ми беше професор по полски јазик и по математика. Исто така, професори ми беа В. Сохацка, Носкова и В. Квјатковски. Бев одличен ученик и воспитувачите ми предвидуваа дека треба да продолжам и натаму со учење и студирање. А, во мојата фантазија силно се беше вгнездила мислата да станам поет.

По завршување на гимназијата во учебната 1957/1958 година се запишав како редовен студент по славистика на Јагелонскиот универзитет во Краков. Студиите (5 години) ги завршив навреме, а на 27 јуни 1962 година се стекнав со титула магистер по словенска филологија. Ментори на мојот магистерски труд „Говорот на село Неред во Егејска Македонија“, беа д-р Алфред Заремба и проф. д-р Франчишек Славски. Моја желба беше по завршување на образованието да заминам за Скопје, за Македонија и да се вработам во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“. Сакав да ѝ се посветам на македонската дијалектологија. Но, бев разочаран кога ми одговорија дека немам македонско државјанство и стан во СР Македонија и тоа е пречката да се вработам во таа научна институција. Затоа, морав во Полска да барам работа. На почеток започнав да работам како воспитувач во еден детски дом во Краков. Подоцна се префрлив со работа во среднообразовното школство во Полска, како професор по руски јазик. Работејќи цели 13 години на оваа професија се стекнав со наставничка номинација.

Во далечната Полска останав 29 години, емотивно нè пренесува во деновите на својот престој и живеење – Петре Рустејчин. За тоа време овде се оженив и овде ми се родија три деца. Тука ја поминав младоста. Замислете, кога пристигнав овде, имав само 11 години, сè уште бев дете. Тие години, тој живот, не може да се заборават никогаш...

Петре Рустејчин, прогонетото дете од село Неред, Леринско, подоцна професор и магистер на наука, заедно со своето семејство во текот на 1977 година се преселува во Скопје. Цели 2 години останува без работа. Но, на 1 јули 1979 година се вработува и му се исполнува желбата тоа да биде Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје. Овде работи во Одделението за лексикологија и лексикографија како картотекар, ексцерптор и стручен соработник и во последните 5 години пред пензионирање (2001 г.) – како библиотекар класификатор.

Од триесетината статии, написи и научни трудови што ги опфаќаат прашањата од областа на нормата и лексиката на македонскиот литературен јазик, а кои ги објавува м-р Петре Рустејчин, го одвојуваме оној труд посветен на говорот на неговото село Неред, Леринско. Овде би додале само едно појаснување околу името на неговото село. Според Рустејчин, селото се именува како Нерет, додека според д-р Тодор Симовски (во неговата монографија „Населените места во Егејска Македонија“) името е запишано и именувано како Неред. Тоа не е некоја голема разлика, но, сепак, треба да се најде вистинското решение, со цел да нема дилеми околу неговото пишување и неговиот изговор.

На крај од претставувањето на ликот и делото на Петре Рустејчин, да кажеме дека неправедно ќе биде ако не ги споменеме и неговите написи и јазични поуки што ги објавува во весникот „Нова Македонија“. Всушност, тоа се негови научни видувања за актуелните состојби со употребата на македонскиот литературен јазик во рубриката „Јазично катче“, што Рустејчин ги објавува во периодот од 1981 до 1989 година.